

CERAMICA POPULARĂ ORNAMENTATĂ CU VAL

Marcela FOCŞA

Cunoscut pe teritoriul patriei noastre ca motiv ornamental încă din epoca bronzului, valul este unul din puținele motive ornamentale care s-au transmis aproape neîntrerupt în decorarea ceramicii, din epoca străveche până astăzi. În feudalismul timpuriu, valul constituie unul din elementele componente ale unui decor caracteristic de o mare capacitate de variație, pentru că mai târziu, în epoca feudală, să se dezvolte în forme decorative mai diferențiate care s-au păstrat în decorarea ceramicii populare. În cuprinsul căreia cunoaște o bogată desfășurare. Motiv folosit curent de către olarii celți, romani, dacii și adoptat mai târziu și de slavi, decorul cu val pare să fie legat, în înflorirea și răspindirea sa, de folosirea roșii olarului. Executat în timpul învîrtirii roșii, cu un vîrf ascuțit, cu o piatră, cu un pieptene dințat sau cu o pensulă cu culoare etc., valul se desfășoară pe peretele vasului prin simpla mișcare în sus și în jos a unei tei.

Ceramica populară ornamentată cu val alcătuiește o categorie caracteristică. Deși valul, ca element decorativ, este integrat în compozиții ornamentale foarte variate și uneori de o anumită complexitate, în materialul de față ne vom ocupa doar de acele modalități plastice de decor, care s-au realizat în forme tipice, întemeiate pe val ca motiv decorativ dominant.

În ceramica populară, decorul cu val s-a cristalizat în două sisteme ornamentale caracteristice, în funcție de concepția plastică și de tehnică de execuție – pe de o parte, decorul cu val executat prin incizie, iar pe de alta, decorul cu val întemeiat pe pictura cu humă.

1. Dintre aceste două sisteme de interpretare, acela al valului executat prin incizie este cel mai vechi. Foarte des întâlnit pe ceramica dacică, el s-a transmis la populația străromânească, ajungind ca ceramica ornamentată cu acest motiv să constituie în epoca feudală o categorie de uz comun, deosebită de ceramica luxoasă smâlțuită, de tradiție bizantină.

Ceramica populară actuală ornamentată cu val incizat este reprezentată prin vase înalte de provizii – chiupuri, borcane și, în mai mică măsură, prin ulcioare, smâlțuite în genere cu smâlțuri monocrome. Centrele cele mai importante unde s-au confectionat aceste vase sunt Sint-Oboagă (jud. Olt) și Curtea de Argeș. De la Horezu provin unele ulcioare decorate prin incizie cu benzi de linii în val dispuse doar pe umăr. Din cele două modalități de realizare cu valul incizat existente în decorare a ceramicii din perioadele precedente – linia simplă în val și fasciculul de linii în val – în ceramica populară nu s-a păstrat decât fasciculul de linii în val de o mai mare pregnanță decorativă.

Desfășurarea benzilor de linii în val este destul de variată. Ea apare fie în ondulații largi, dar fără adincime, fie în valuri mărunte și dese, cu pante egale sau inegale. De obicei, pe pintecul vasului, valul este desfășurat în ondulații mai largi, în timp ce pe umăr el este mai strâns și are de multe ori aspectul unei linii în zigzag. Uneori două fascicule de linii în val sint întrețiate formind ochiuri, ca pe vasele din

Oale din Biniș, jud. Caraș-Severin

Chiup din Oboga, jud. Olt ►

feudalismul timpurii. Valul este însoțit în genere de brile în relief, cu care se integrează într-o compoziție decorativă bine susținută, ca de pildă la chiupuri și borcani, la care aproape toată suprafața este acoperită cu benzi de linii în val dispuse paralele și alternind cu brile alveolate.

2. Datorită posibilităților mai variate de interpretare plastică pe care le oferă, sistemul de decorare cu val intemeiat pe pictură cunoaște o mai mare dezvoltare, încă din feudalism. Deși decorarea cu șlem roșu de tradiție romano-bizantină era cunoscută anterior, decorul cu val pictat legat de dezvoltarea ceramicii roșii pare să se fi cristalizat ca decor al ceramicii românești prin secolele XIV—XVI, înlocuind treptat decorul cu val incizat. Săpăturile întreprinse în cîteva mari centre feudale — București, Suceava, Curtea de Argeș — au dat la iveauă o ceramică roșie decorată cu humă care aparține sec. XV—XVIII.

Acest decor se întâlnește în ceramică populară în două variante principale, după cum motivul este executat cu humă: direct pe suprafața vasului (I), sau prin eliminarea dintr-un strat de humă dispus în prealabil pe suprafața vasului (II). Prima variantă poate fi considerată în genere tipică pentru ceramică roșie nesmăluțuită de uz, ceramică smălțuită ornamentată cu val pictat, fiind în genere mai recentă.

Cu toată diversitatea compozițională sub care apare valul pictat direct pe vas se pot deosebi două modalități decorative principale pe care le vom defini în funcție de tehnică folosită: I a. decorul cu val lat, lucrat cu pensula, degetul și făchieșul; I b. decorul cu linia în val executată cu cornul.

I a. Ceramică din prima categorie se caracterizează prin traseul lat al valului. Ea și-a găsit cea mai mare dezvoltare în centrele de ceramică din sud-vestul țării — Bihor, Banat, Oltenia, vestul Munteniei. Valul este executat din humă albă sau colorată — neagră, roșie sau brună. Valul se lucrează fie numai cu degetul sau cu pensula muiată în culoare, fie, mai obișnuit, cu pensula și cu degetul. În acest caz se trage întâi cu pensula o linie lată, dreaptă din humă (Banat, Bihor), sau elteva linii înguste (Glogova), apoi prin mișcarea în sus și în jos a degetului, în timpul învîrtirii roșii, linia dreaptă se transformă într-o linie în val. Cu pantele inegale și virfurile rotunjite având un aspect caracteristic, motivul reprezentă în acest sistem decorativ cea mai simplă formă de val, fiind întâlnit mai frecvent în centrele din Banat. Asociat cu cel care-l încadrează și executat în două culori contrastante — alb cu roșu sau cu brun — motivul capătă o nouă valoare decorativă. Caracteristică pentru o serie de centre din Oltenia (Corbeni, Șișești, Glogova), Banat (Bîrchiș, Biniș, Jupinești), Muntenia (Pîsc, Muscel) și Transilvania (Sâcel, Lăpuș, Cristior, Hunedoara), această categorie ocupă un loc important în cadrul ceramicii populare românești prin răspindirea și valoarea ei artistică.

Prin prelucrarea, îmbogățirea și structurarea mai nuanțată a motivului se obțin o serie de variante caracteristice, dintre care una din cele mai tipice rezultă din inscrierile prin eliminarea humei cu făchieșul a unor linii drepte paralele pe mijlocul liniei în val sau în partea ei superioară.

Motivul se mai complică și prin suprapunerea unui alt val peste valul din humă realizat de data aceasta în negativ, prin eliminarea humei cu degetul sau cu altă unealtă — făchieș, plotog etc. În forma

aceasta, motivul apare în diferite variante, în funcție de relațiile de structură care se stabilesc între elementele lui componente: val pictat, supraval și cercuri de susținere. O adevărată dantelă din humă la locul opacității liniei, rezolvate acum într-un joc vioi de goluri și de plinuri. Practicat în Banat, Bihor și Moldova, acest mod tipic de interpretare a valului pictat și-a găsit cea mai desăvîrșită realizare în Oltenia, în decorarea ceramicel nesmăluțuite de la Tg. Jiu și Corbeni.

Ceramica ornamentată cu val lat apare ca o grupă caracteristică, omogenă, foarte unitară pe tot cuprinsul ţării. Ea este alcătuită din vase de uz — oale, căni, ulcioare, borcani, străchini etc., remarcabile prin eleganță și echilibrul formelor. De obicei este nesmăluțită. Valul este executat cu humă albă, neagră sau roșie-brună în acord cu culoarea pastei din care este făcut vasul, fiecare centru având preferințele lui pentru o anumită formulă cromatică. Prin folosirea a două culori contrastante, alb și negru, alb și roșu etc., întregul ansamblu decorativ capătă mai multă pregnanță. Dispoziția motivului pe suprafața vasului este oarecum constantă, pe umărul vasului și foarte rar pe pintec. Compus de obicei într-un singur registru încadrat de cercuri, valul este aproape întotdeauna așezat oblic. Prin combinarea diferitelor variante ale valului pictat se obțin forme decorative mai complexe și de o exuberanță deosebită.

I b. Spre deosebire de valul lat lucrat cu pensula și degetul, linia în val trăsă cu cornul nu a dat naștere unui sistem specific de decor. Ea se integrează de cele mai multe ori, alături de alte elemente ornamentale, în compoziții variate structurale și artistice.

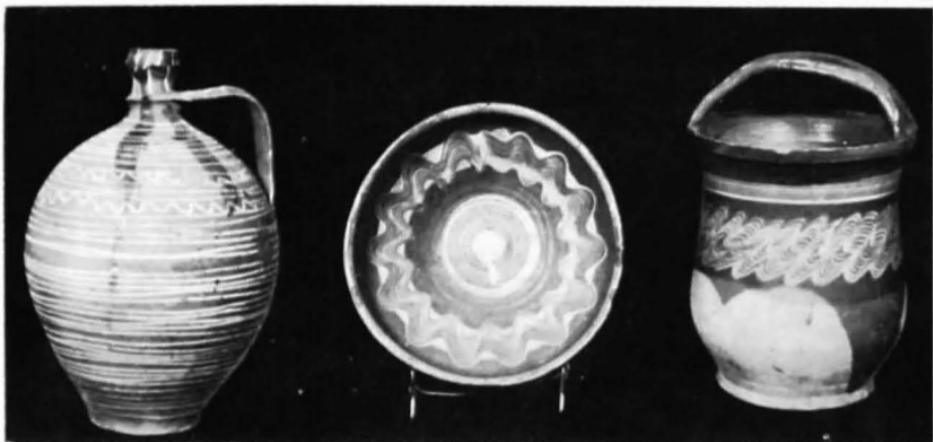
Cele mai interesante dintre compozițiile acestea aparțin centrelor din Argeș, Muscel, Dimbovița, din jurul Bucureștilor, Gorj și Banat. Ele se remarcă prin simplicitatea compoziției și printr-un anumit arhaism de factură în organizarea unui decor compus din linii simplă în val, cercuri și linii, duse în spirală de jur-imprejurul vasului.

Decorul este executat de obicei cu humă albă. Spre deosebire de grupa precedentă, dispoziția decorului la vasele înalte este în genere mai variată, uneori întreg corpul vasului fiind acoperit cu valuri paralele sau cu cercuri combinate cu linii în val. La străchini și farfurii, valul este întotdeauna dispus circular pe peretele vasului într-unul sau mai multe registre. Valul lucrat cu cornul apare atât pe ceramică smăluțită, cât și pe cea nesmăluțită. Dacă smăluțirea se adaugă uneori decorului din humă fără a-i schimba

Uleiul din Tg. Jiu

Uleiul din com. Cârpinet, jud. Bihor

Uleiuri și străchină din Oboga, jud. Olt și oală din Muscel (toate piesele se află în col. Muz. de artă pop. al R.S.R.)

caracterul, de cele mai multe ori valul este integrat în acest caz într-un ansamblu decorativ mai complex, care, interpretat cromatic, apare mai adevarat ceramicili smâlțuite.

I. Decorul cu benzi de linii în val, obținut prin eliminarea humei este executat cu un pieptene dințat după ce în prealabil s-a asternut în anumite registre ale vasului o bandă lată de humă albă. Prin mișcarea în sus și jos a pieptenului în timpul învîrtirii roții, banda de humă este transformată într-un fascicul de linii în val. Executarea benzii de linii în val este precedată uneori de inserarea în humă tot cu pieptenele dințat a unei benzi de striuri peste care se suprapune motivul în bandă.

Foarte interesant ca efect decorativ, motivul fasciculului de linii în val inserate în humă este mai bine valorat ca element de decor al ceramicilor smâlțuite, smâlțuirile în galben sau verzu împrumutându-și culoarea decorului din humă. Folosit curent în centrele din Bihor și Bacău (Grozești, Buhuși), acest motiv apare caracteristic pentru ceramică nesmâlțuită, dar mai ales pentru cea smâlțuită din Muscel.

Ca și în cazul celorlalte grupe de ceramică, banda de linii în val se desfășoară mai strâns sau mai larg, cu pante egale sau inegale, cu valuri mai adânci sau mai scunde, regulate sau neregulate în funcție de anumite particularități locale sau de necesități de decorare în anumite condiții date. Valul este asociat și cu alte elemente decorative, cu arcase, dar mai ales cu elemente de incadrare — cercuri sau linii în spirală duse de jur-imprejurul vasului — care delimită astfel cimpul ornamental. Dispoziția motivului este chiar obișnuită. În cazul vaselor cu forme înalte, valul este dispus pe umărul vasului sau în jurul gâtului într-unul sau două registre. Străchinile și farfurile sunt decorate circular pe perete, sau pe fund, banda de linii în val formind în acest caz o rozetă.

Ceramică populară cu val pictat apare ca o continuatoare directă a ceramicilor feudale. Pe lîngă interpretarea în culoare a străvechilor motive incizate — linia simplă în val și fasciculul de linii în val — tehnica picturii a dus la îmbogățirea repertoriului prin crearea unei noi variante a motivului de o mare expresivitate și specificitate zonală. Transpunerea fasciculului de linii în val obținut prin incizarea în peretele vasului printr-un nou procedeu, acela al eliminării humei tot cu pieptenele dințat, este probabil rezultatul interfe向着 dintre tradiția mai veche a valului incizat și tehnica sgrafittarii în angobă din ceramică bizantină.

Ceramică populară ornamentată cu val reprezintă din această perspectivă una din grupele de ceramică cele mai semnificative, prin sinteza caracteristică dintre tradițiile îndepărtate ale decorului valului incizat cu tehnica de tradiție romano-bizantină a decorului pictat și cu procesul smâlțuirii de tradiție bizantină.

Dacă decorul cu val incizat își pierde treptat importanța în perioada feudală, fiind reprezentat în ceramică populară de astăzi prin producția unor puține centre, dar în forme artistice strălucite, decorul cu val intemeiat pe pictură care să diferențieze și precizeze în epoca feudală apare ca unul din sistemele cele mai viabile și mai bogate în posibilități decorative, fiind semnificativ pentru unitatea și specificul ceramicilor populare românești.